

HANGÁGYÚTÖLTELEK HÉTKÖZNAPJAIRÓL, (a)vagy Vörösmarty esete a Szekuritátéval

■ Néhány év alatt megváltozott az ország, átrajzolódott a táj, lefokozódott az élet. Általános szegénységben éltünk, az elzártság különösen az ország belsejében vált elviselhetetlenné. Szerettünk volna pedig kitörni ebből az állapotból, mégis maradt minden a régiben: gyakorolta, ki ahogy tudta, ösztönző hatások és mindenfajta versenykényszer, fejlesztésgény nélkül, a mesterségét. Az információ, a közösségi felelősségvállalás hiányának értékromboló erejét csak utóbb, a változás nyomán ismertük fel. Másra vágytunk, és bár lényegében elkívánczoltunk környezetünkben, pontos célirány nélkül, valamiféle emberibb jobba, a többség a *transzszilván* értékrend jegyében egyéni értelem kovácsolt mindennapjainak. Sok idő és fokozott figyelem jutott családi-rokoni kapcsolattartásra, édesgethettük gyerekeinket. Fojtott takaréklángon maradt viszont lelkesedésünk, akaratunk döntő hányada. Örökre.

Óvatosan fogalmaztunk, ha véleménynyilvánításra provokált kolléga, szomszéd, szabadszájú rokon. A titkosszolgálat mindenhatósága köztudott volt – telefonon csak keveset, a legszükségesebbeket beszéltek meg, mégis – majdnem – mindent számon tartott rólunk a *szeku*. Nagy teljesítményű hangágyúknak könnyítették a szervezet munkáját. Fontosabb közéleti vagy kulturális események alkalmával is bevetették őket, de köztekintélynek örvendő célszemélyek és családjaik megfigyelése végett gyakran folyamatos üzemmódban maradtak.

Novelláskötetem kézírata évek óta készenlétben állt a Mester asztalán, aki mindenkor bátorított és türelemre intett. Szerkesztői minőségében rendszeresen tájékoztatott, ha enyhülést érzekeltettek vele a cenzorok. Ezekben az időszakokban megjelenhetett néhány értékes kiadvány, közösségünk számára fontos kötet a mi nyelvünkön is. A nyitott időszakokról a vidéki kisvárosban utóreggként értesültünk. Közvetlenül csak akkor, ha két-három hónapoként néhány napos szabadságra visszautazhattunk a központba. Gyakran barátok, látogatók, ismerőseink ismerősei tartottak rövid, alkatuk szerint kedélyesített beszámolókat nekünk – bábszínészek, lapszerkesztők, zenészek, előadások szervezői, akik pár órára feltűntek iskolavárosunkban. Többnyire napközben érkeztek, kiszállásaik sötétedésig tartottak, mert siettek vissza a menetrendszerű távolsági buszjáráthoz, hogy éjfél előtt legalább a vasúti csomópontig eljussanak. Onnan nemzetközi vonatok is indultak, szállodája, óvárosa volt annak a településnek. A mi urbanus lelkeink is odakívánczoltak, pedig nem kényeztetett ott sem senkit az élet.

– Jó hírem van – jelentkezett telefonon nyár vége felé váratlanul a Mester.

Feszülten figyeltem: mindketten tudtuk, nem mondhat bármit, bárhogy.

– Konfirmálta becsületszavas ígéretét F. (a cenzor) – folytatta kópés derűvel a hangjában. – Két írással kiegészítve már nyomdába engedné a köteted. Gazdasági témákban hajlandó kiigyezni – részletezte készségesen. Jöhetne például egy mezőgazdasági, egy ipari...

– De P. Mester... – lendültem érvelésbe.

– Az acélműről mindnyájan tudjuk, hogy valóságos lokálparadicsom: menő fizetések, szolgáltatási lakásaiban állandó áram-, hő- és korlátlan melegvíz-szolgáltatás... azokról a lelkesen aktív mérnököcskékről is írhatnál... mégiscsak jó, hogy taníthatnak... tánctól a szilárdágtanig... Nem csodálatos? Merész ívben gazdagíthatod az irodalmat – noszogattott tréfásan.

Várt néhány másodpercet, mielőtt a lehallgató készülékeknek szánt b-mollal kirukkolt volna:

– A téész is ott van kéznél, közvetlenül az iskolátok mellett...

Nem élhettem a lehetőséggel, mert halaszthatatlan munka várt rám: néhány perccel korábban folyt el a magzatvizem.

Körülöttünk szürke épületek, sötét kedélyek... Az erőltetett menetben iparosított országban az élelemmel együtt mintha a levegő is elfogyott volna. Akadozott az energiaellátás, rendszeressé váltak az órákig tartó áramszünetek. Mosni éjszaka kellett, mert csak akkor lehetett, a hűtőszekrények rendszeresen leolvadtak – igaz, élelem amúgy is alig volt bennük. Néhány közintézmény – kórház, gyermek- és öregotthon, színház, mozi – pár óras kiváltsá-

got élvezett, a közvilágítás egészét azonban beáldozták. Mintha együtt erősödött volna a sötétéssel a bűnözés és a köd. Az épületek egységes pasztelleja a nincstelenséggel rímelt. Kénytelenek voltak idejüket változatos élelem-beszerzési stratégiák végrehajtásával tölteni a lerobbant városokban, sebtében felhúzott lakóegyedekben zsúfoltan élők csakúgy, mint az elszegényedett falvakban rekedtek. Gyorsan kellett alkalmazkodni, a párhuzamos gazdaság szövevényei között forrásokra lelni, alaposan kihasználni a lehetőségeket, még mielőtt elapadtak volna, vagyis letiltották volna őket. Egyre komplexebb feladatnak bizonyult a fekete piac, az ismerőshálózat és a rokoni kapcsolatrendszer paraméterei között az élelem biztosítása.

Felnőtt és lassan középkorúvá érett az utolsó háborút gyerekként megélt nemzedék. A világ előmenetele és az ő élettartamuk párhuzama kapcsán csak találgatni lehetett, meddig tarthat a történelem újabb türelmi szakasza. Az egyre fokozódó élelmiszer- és energiahány, a lealázott lét meddig sülyedhet. Évek óta érezni lehetett, érik valamiféle változás az országban, mégis változatlanul tovább romlottak a viszonyok. Végül felgyorsultak az események a berlini fal elbontása nyomán: karácsony előtt elmenekült a *konduktor* páros.

Lépést váltott a történelem.

A televízió egyenes adásban közvetítette, hogyan torkolt az utolsó fővárosi propaganda-nagygyűlés botrányba: először tétova engedetlenségbe, majd a kezdeti fejtelenség ellenére egyre tudatosabb követelések fórumává. Kezdetben szervezési hibát észlelhetett a néző, futkosást látott a főszónok háta mögött, a sokaság hang nélkül hullámzott, mielőtt egy része a teret kőbezáró fegyveres erőkkel szembe ment, a többség pedig a központi bizottság épületébe nyomult volna. Közelharc nem látszott. A zászlókból kivágták a búzakalászos-fenyőfás-fúrótornyos címert. Valakik a békés tömegbe lövettek. Utóbb kiderült, ezernél több ember vesztette életét, háromezer fölött volt a sebesültek száma. Vidéken is voltak halálos áldozatok. Ismeretlenek hetekig táplálták az általános fenyegetettség és veszelő érzetét, kuzsá hírek kerengtek terroristaikról, felfegyverzett elemekről. Szerencsére ez már nem befolyásolhatta az érezhetően új mindennapokat. Rekordidő alatt pártok, szövetségek, önvédelmi szervezetek alakultak az országban. Elindulhatott a demokratizálódás, habár a diktatúra időszakában megélt általános elzárttság után – viszonylag szerény várakozásainkhoz képest is – lassúnak tűnt minden történés.

Fellélegeztünk, bár összekuszálódtak az értékrendek: jelen, közelmúlt, történelem, az emlékezet. A legnagyobb kár mégiscsak minket, embereket ért, mert valakik annyira hatékonyan ténykedtek, hogy sikerült szalonképessé satírozni nemcsak a kompromittálódottakat hadát, a nomenklátúra haszonélvezőit, de a rövid időre elbizonytalanodott ügyeskedőket, az ún. *deszjurkőröceket* is. Elszabadultak a félelemrendszer zsilipjei is, többek között azáltal, hogy igen mérsékeltlen titoktalanítottak. Utóbb azért fény derült sok hivatásos besúgó vagy önkéntes spicli kilétére, mégis a befejezetlenség, a jóvátétel nyomasztó hiányának érzése rekedt az áldozatokba, főleg a kisemberekbe. Nem orvosolta az ok-okozat megértése az elszennvedett sérelmeket, nem kárpótolhatott az elpazarolt évekért, sem a késéssel és csak részlegesen visszaállított jogokért.

A fiatal demokrácia és a forradalom utóéletét, a várható reformok gyakorlatba ültetését támogatta a nemzetközi közvélemény, a vöröskereszt-szervezetek, a diaszpórák és a történelmi egyházak külföldi testvérgyülekezetei is. Adománykaravánokat szerveztek, melyeket több száz fiatal önkéntes kísért, ideáljaik követeiként. Segítség és szimpátia áramlott az országba. A határok megnyitása nyomán belföldről is egyre többen kívántak élni az utazás lehetőségével; a kérelmezők napok alatt kézhez kaphatták a hatóságok által őrzött útleveleiket. Sietve megindult a csencselés, a gyors kiskereskedés mindenfajta rejtett kincsel – csomag kávékkal, illatos szappanokkal, immár szabadon forgalmazható és fogyasztható fogamzásgátló tablettákkal. Hamar akart mindenki meggazdagodni: főleg szendvicseket, egzotikusra színezett szörpöket, olcsó műanyag játékokat, rikító színű *sztreccs* ruhaneműt árultak mindenütt zsákszámba.

Száraz tél volt. A nap, december 22-én is sikerült feltűnés nélkül átadnom tiszteletseknek hat darab bőrkötéses bibliát – ennyit lehetett feltűnés nélkül egy fekvő csecsemő koscsijának vánkosa alá rejtetni. Pár napos időközönként, a biztonság kedvéért kis adagokban „kézbesítettük” a lakásunkon letétbe helyezett, tiltott terméket. A mindenkori kedves vendégeket megillető, látványos üdvözlés nyomán kerültünk beljebb a papi lak nappalijába, karomon a táskaszerű babakocsi felső részével, Krisztinkástól-bibliástól.

Az asszony kihámozta a bundazsákból a csöppséget, hopocálta, máris nevettek egymásra. Férjével mi szótlanul, feszülten pakoltunk – a tiszteletes bármikor lebillenthetné volna a fedeles kosár tetejét, ha esetleg valaki hirtelen ránk nyit. Gyorsan végeztünk, családi há-

rászkendő került a bibliák tetejébe. Kedvesen marasztalt, ebéddel is kínált a papi páros, miközben a csecsemő életének érdektelen részleteiről faggatott szándékolt fennhangon.

– Mennünk kell, épp csak beköszöntünk – háritottam mentegetőzve.

– Egész csoportot toloncoltak vissza az este a határról – súgta a tiszteletes asszony odakinn az udvaron, amikor visszatette a kocsiba a lányomat. Számításai szerint tucatnyian is lehetnek tegnap összebilincselve a zsúfolt kombiban.

– Szerencsétlenek... Egész életükre belenyomorodnak ebbe a szökevényiségbe – folytatta. Nincs kegyelem... Késő éjjelig kínozhatták őket, kivetült a kertbe a milícia alagsori ablakából a fény, még tőlünk is látszott... A hozzátartozókat ma mégsem hívták... Tovább akarják vartatni őket, vagy túlságosan rossz állapotban vannak ahhoz, hogy kiadják őket családjaiknak. Szokatlan sietséggel tartottak hazafelé az iskolából a gyermekek, pedig korán volt még. Itt-ott tanárok vegyültek soraikba, mintha terelték volna őket nyugtalanul, szó nélkül, pusztá tekintettel.

A Főtéren már feltűnően sokan – főleg felnőtt férfiak – igyekeztek az Alszeg irányába. Gyors köszönések, „jól vannak, tanárnő” – nyugtázó megállapítások röpködtek felénk szokás szerint. Válaszadásra nem volt alkalom, ezúttal a babakocsi fölé sem hajolt senki, hogy a kicsit megnevetesse. A Szabad Európa Rádió éjjeli híradása óta nyilvánvalóan változott a világ. Sokan megálltak a posta előtt, aki tehette, tódult a hivatalba, holott már alig értek odabenn. Ki kellett támasztani a szárnyas üvegajtókat, hogy a magas fal polcra a televízió képernyőjét – ha nem is láthatják a járdán állók – legalább hallhassák a készülékből ömlő fővárosi híreket.

Mire én odaértem, kevesebben voltak a hivatal előtt. A képernyőn az országzászló, amit a központi bizottság székhelyének erkélyén lengettek, már lyukas volt, a fővárosi nagy téren fejtelenség uralkodott, ide-oda hullámokban lökdösték a rohamosztagok a tüntetőket, pedig ártalmatlannak látszottak, és nyilvánvalóan egyre kevesebben lettek. A légi felvételen látszott, amint százával menekülnek a sugárutak felé, annak ellenére, hogy feltételezhetően onnan is löni fognak rájuk. A kelepcebén nemcsak a dicshimnuszos transzparenszek tűntek el, nyoma veszett az elnöki pár, sőt Marx, Engels és Lenin óriásportréinak is. A percekkel korábban még fegyelmezetten-merőlegesen magasba tartott zászlókat ugyancsak hiába kereste volna figyelmes szemlélő.

A tömeget nyugtalanította a közeledő helikopter erősödő zaja; támadni vagy menteni fog? A szolgálatos operatőr hosszú másodpercekig felváltva a szomszédos felhőkarcolók tetejét, valamint a decemberi borús égboltot filmezte a nyilvánvaló feszültség és szakmájának logikája ellenére. Vélhetően egy előzetes utasítás értelmében cselekedett. Végül belátta, kockát, sorsot vet a történelem körülötte! Inkább engedett a mesterség etikai kötelezettségének: közelképpel visszatért az erkélyre, amely fölött, úgy tűnt, az elnöki helikopter pilótája egyenes adásban bizonytalankodik, vajon eufóriás vagy dühös az engedetlen tömeg? Ezért emeli olyan lassan a magasba az erkélyről menekülőket, a diktátort és feleségét, mielőtt billegve, az épületet megkerülve, komótosan kirepülne a kamera látószögéből? Nem sokkal azután megszakadt a képes közvetítés, bár továbbra is élőben dokumentálták a történeteket az adásban fejtett, felkavaró hangfelvételek.

Félre kellett húzódnom; csaknem elsodortak a letaposott havon csúszkálva rohanó helyszínelők. A túloldalon, a parókia emeleti erkélyéről próbált tájékozódni a tiszteletes. Észrevett; intett és kiáltott is; siettetett, menjek vissza hozzájuk. Meggondolatlanság lett volna közelebb menni a babakocsival.

Ordítózás, lövöldözés hallatszott a közelünkből is, traktorok, teherautók turbóztatott motorzajával keveredve... Megszólaltak a szirénák... Harangszót hozott a szél, pedig nem volt még dél. Erősödő, sikolyokkal vegyes, artikulálatlan üvöltések vegyültek a helyi sokaság hórúkjába... Recsegés, omlás robaja hallatszott a templomon túlról. A kristálytisza levegőben felfele szállt a rögtönzött bontás okozta por. A tömeg percek alatt módszeresen lehúzta négy nagy traktorral vontatva a karnyi vastag rácsokat a milícia magas ablakainak üregeiből. Keret és faldarab együtt szakadt. Rengeteg dühös, megvadult ember... Szalmakötegek, kötelek, gumiabroncsok szanaszét. A traktorok, kamionok összevisszaságban az úttesten, a járdákon. Nagy darab macskakövek szanaszét, a frissen lerakott piskótaköveket is felszedték. Sikerült kiszabadítani a határról előző este visszatoloncolt, letartóztatott fiatalokat. Amint kitántorogtak a tornácra, látványuk megdöbbenette az embereket: azonnal nekiestek a milicistáknak.

Köztudott volt, ki vágta el I. tizedes nyakát, hivatalosan mégsem derült soha fény a tettes kiletére. Senki nem vallott, nem nyilatkozott, még egymás között sem beszéltek a történetekről maguk a szemtanúk sem, pedig országsszerte cikkeztek a véres tragédiáról. Az őr bakójának élete várható véget ért; a rendtartó helyi közösség tudtával, néma jóváhagyásával ke-

rült sor a leszámolásra. A többi milicistát alaposan helybenhagyta aznap a dühös tömeg, ruháikat megszagatták, letépték rangjelzéseiket, de csupasz kézzel fenyegették őket. Az áldozatok ellenállást nem tanúsítottak, okosan és hangosan esdekeltek kegyelemért, így meg is úszták öt napon belül gyógyuló sérülésekkel. Megaláztatásuk nagyobb volt testi sérüléseiknél, különösen hogy az épület pinceraktárában találtakat, kommentárok kíséretében, előttük osztották szét.

Az őrson rekvirált közprédát – mázsányi kávé, minőségi téliszalámik, külföldi italok, déligyümölcs ládászámra, cigarettakartonok, farmernadrágok, női luxus fehérnemű zsákszámra – hamar szétkapkodták, de mielőtt az új rend rögtönzött őrsei elsüllyesztették volna tarisznyájukban a forradalmi mannat, ülepen rúgták vagy meg-megrángatták a javak bitorlóit. A szalámi rudakkal, cigarettakartonokkal – kit hogyan sikerült közülük elérni – főbe-főbe csapdosták, meg-meglegyintették őket. Túlságosan éles ellentétben állt a raktárkészlet a lakossági fejadaggal, amelyet havonta egy darab vaj, egy liter olaj, egy kilogramm liszt, ugyanannyi cukor, kétnaponként egy liter tej – ha kiskorú a gyerek! – jelentett... Valakiknek eszébe jutott, hogy érdemes lesz körülnézni más helyi potentátumok garázsaiiban, pincéiben is!... Ezeket az elkobzott-felhalmozott ritkaságokat is széjosztották, illetve elhordták. Kevés tároló, garázs, illetve pince maradt érintetlenül a városban. Jól ismerték a város lakóinak anyagi lehetőségeit a botcsinálta *rózsasándorok*, mert csak a kiváltságosoktól zsákmányoltak. Egész éjjel tartott a részeg rekvirálás.

A városban azon a téli délutánon helyezték újra üzembe a sápadt fényű, faoszlopos utcai lámpákat, melyeknek fényénél felismerhetővé lettek az új „igazságtevők”. Közülük sokan évekig előre köszöntek a szűkszavú, idegen ajkú mérnöknek, aki apósáéktól jövet a másnapi disznóvágáson gondolkozva véletlenül került a közelükbe, tanúja lett a történeteknek, amikor a kertek alatt rövidítve hazafele igyekezett. Az ő garázsával nem volt miért foglalkozni. Felesége utóbb meglepéssel nyugtázta, hogy hallgatag embere a kulturális és nyelvi különbségek ellenére mennyi új ismerősre tett szert!...

I. tizedes holtteste kora délutánig ott hevert vérbe fagyva a járdán. A helyi kórházból az idős röntgenorvos az egyetlen férfi asszisztenssel ment érte egy kiszuperált kerekeshordággal, de csak miután behívatta a fiatal szakorvost, vegye át az ügyeletet. Az öreg az emeleti rendelőből valószínűleg tanúja lehetett a történeteknek, a következményeket és saját szakmai kötelességeit is volt ideje végiggondolni. Elkészítette a papírformaságokat, segítette az ápolónak mosdatni, sebet varrni. Telefonhoz kérte az özvegyet, és hosszan beszélt vele, mielőtt utána küldte volna a rozoga mentőt, hogy behozassa falujából. Közvetlenül sötétedés előtt, a központi negyed garázsainak fosztogatását hallva írta csak alá a halotti bizonyítványt és a kórházi menlevelet, mielőtt az asszonnyal együtt a megyeszékhelyre szállíttatta a lezárt koporsót.

Még aznap beszámolt az esti tévéhíradó az esetről – a forradalomról készült országos körképben azonnal a fővárosi és a temesvári riport után vágták be az emberáldozatok követelő, spontán helyi megmozdulásról a tudósítást, melyet utóbb sajnálatos tragédiának, aztán elretentő túlkapásnak, hallatlan szörnyűségnek, hihetetlen kegyetlenségnek minősítették. A történetek megbélyegezték a vidéket. Fokozatosan erősödő etnikai felhangot kaptak a kommentek, egyre színezték a tényeket – a milícia feldúlt épületéről és a városközpont környékéről készült klisék és vágóképek hónapokon át az országos híradók előzetesét illusztrálták, még akkor is, amikor már békés nyaralók élményeiről számoltak épp be.

Vízkeresztig bokáig erő papírtengerben járkáltunk a Főter közelében. A népharag szétverte a milícia épületét: berendezés, archívum, regiszterek, telefonok... minden az utcára repült. Napokig váltakozó erővel dokumentumhullámokat és általuk friss híreket pörgetett a szél szerte a városban. Írásos bizonyítékok jártak kézzől kézre. Beazonosított vagy anonim besúgók jelentéseinek részletei, fedőneves megfigyelők papírra vetett megjegyzései... Felbélyegzett, de a posta által nem kézbesített, soha el sem szállított levelekkel, több éves, megsárgult táviratokkal, helyben feladott, bel- és külföldre címzett, hivatalos és magánlevelekkel házaltak sokan. Családi, baráti vagy ismerős körökben, a karácsonyi hangulatban felolvasták az „anyagok” tartalmát, majd elemezgetve alaposan átbeszélték a leletek hírértékét... A szőke angoltanár nő például már nem tartózkodott a városban, mégis izgalmasak voltak az örökmozgó latintanárral folytatott levélváltásának részletei. Társosztályfőnöki feladataik voltak, de nem ezekről szólt a gondosan lefordított, lemásolt és hivatalosan iktatott levelezés.

Köztudott volt az alkalmi jelentgetők és címzetes jelentéstevők többségének azonossága; a „forradalom” helyi körülményei révén immár bizonyítottá válhatott tevékenységük is. Az illetők megfontoltan kihúzódtak a közfigyelem pásmájából: egy időre nyomuk veszett, betegszabadságon voltak, külföldre utaztak, vagyis éltek új szabadságuk lehetőségeivel. Be-

vásárolni mindenesetre a családtagjaik jártak helyettük. Néhányuk végleg távoli nagyvárosokba költözött, de évek múlva, mintha egyeztettek volna, nagy részük fokozatosan újra beépült a helyi közösségbe.

Nem kényszerű röghöz kötöttségünk, hanem gyermekünk születése vitt közelebb a lakossághoz. Az iskolavárosban lassan megismertek és befogadtak bennünket. A milícia körül kavargó papírtengerből szabadon szemezgető járókelők több ránk vonatkozó vagy minket is érintő dokumentumot csúsztattak be a postaládánkba.

Valamennyi hozzánk eljuttatott „lelet” közül a mesterdarab egy hat évvel korábbi lehallgatási jegyzőkönyv volt. Szó szerint rögzítette egy emlékezetes tanár–diák megbeszélés anyagát, amelyre kényszerkihelyezésünket megelőzően Cs. Gy.-ék lakásán került sor. Határozottan emlékeztünk: a telefont letakarták, később a fürdőszobába száműzték gondos házigazdáink. Akkor még ők sem tudták, senki nem sejtette, hogy hangágyúval régóta belőtték lakásukat. Csodálkoztunk utóbb, hogy terveinkből semmi nem valósult meg: küldöttségünk hasztalan utazott a fővárosba, mindenhol akadályba ütköztünk, a kormányrendeleten sem sikerült enyhíttetni.

A szekus okirat műves államnyelvi fordítása ismeretlen titkos szolga tehetségét dicsérte: kifogástalan remekműnek számított. Indigós másolatban négy megyén át így követett bennünket a múltunk – a kincses városból utánunk utaztatták az ügyeinket, valakik tájékoztatták róluk a helyi titokfelelősöket. Vörösmarty nevének írásmódja (Voros Marty) annyira abszurd volt a minőségi szövegben, hogy a friss felszabadulás ellenére életünket örökre meghatározó kódot sejtettünk benne.

Szabadság és bizonytalanság kiszolgáltatót *figurinóiként* élünk talán azóta is.

Medgyesi Emese

Brüsszel, 2014. október

